LAW, POLICY AND SOCIETY ПРАВО, ПОЛИТИКА И ОБЩЕСТВО - HUQUQ, SIYOSAT VA JAMIYAT
ILMIY-TAHLILIY JURNAL

Issue - 9(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

DEPUTATNING IJTIMOIY-HUQUQIY KAFOLATLARI: QONUNDA BELGILANGAN VA AMALDA TA‘MINLANADIGAN DARAJA

G‘ayratov Salimboy Hamdam o‘g‘li
O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Qonunchilik palatasi huzuridagi Parlament tadqiqotlari instituti yetakchi ilmiy xodimi
Elektron pochta: salimboygayratov03@gmail.com

Annotatsiya. *Maqolada Oliy Majlis Qonunchilik palatasi deputatining ijtimoiy-huquqiy kafolatlari ularning qonunda belgilanish va amalda ta‘minlanish darajasi jihatidan tahlil qilinadi. Kafolatlar to‘rt guruhga, ya‘ni siyosiy-huquqiy, mehnat, ijtimoiy-iqtisodiy va tashkiliy-moddiy kafolatlarga ajratiladi. Milliy qonunchilik Germaniya tajribasi hamda Venetsiya komissiyasi, Yevropa inson huquqlari sudi va Parlamentlararo ittifoq standartlari bilan qiyosan o‘rganiladi. Tahlil daxlsizlik va mehnat kafolatlari batafsil belgilanganini, biroq deputat mehnatiga haq to‘lash, deputat yordamchisini moliyalashtirish, deputat so‘roviga javob berilishini kuzatish hamda daxlsizlikdan mahrum qilish mezonlari yetarlicha tartibga solinmaganini ko‘rsatadi. Maqolada ushbu bo‘shliqlarni bartaraf etishga qaratilgan takliflar beriladi.*

Kalit so‘zlar: *deputat maqomi, ijtimoiy-huquqiy kafolatlar, daxlsizlik, deputat so‘rovi, deputat yordamchisi, mehnat kafolatlari, Qonunchilik palatasi, deputat odobi, parlament huquqi.*

СОЦИАЛЬНО-ПРАВОВЫЕ ГАРАНТИИ ДЕПУТАТА: ЗАКРЕПЛЁННЫЙ В ЗАКОНЕ И ФАКТИЧЕСКИ ОБЕСПЕЧИВАЕМЫЙ УРОВЕНЬ

Гайратов Салимбой Хамдам угли
Ведущий научный сотрудник Института парламентских исследований при Законодательной палате Олий Мажлиса Республики Узбекистан
Электронная почта: salimboygayratov03@gmail.com

LAW, POLICY AND SOCIETY ПРАВО, ПОЛИТИКА И ОБЩЕСТВО - HUQUQ, SIYOSAT VA JAMIYAT
ILMIY-TAHLILIY JURNAL
Issue - 9(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

Аннотация. В статье социально-правовые гарантии депутата Законодательной палаты Олий Мажлиса анализируются с точки зрения уровня их закрепления в законе и фактического обеспечения. Гарантии разделены на четыре группы: политико-правовые, трудовые, социально-экономические и организационно-материальные. Национальное законодательство сопоставляется с опытом Германии и стандартами Венецианской комиссии, Европейского суда по правам человека и Межпарламентского союза. Анализ показывает, что неприкосновенность и трудовые гарантии урегулированы подробно, однако порядок оплаты труда депутата, финансирование помощника депутата, контроль за исполнением депутатских запросов и критерии лишения неприкосновенности урегулированы недостаточно. В статье предлагаются меры по устранению этих пробелов.

Ключевые слова: статус депутата, социально-правовые гарантии, неприкосновенность, депутатский запрос, помощник депутата, трудовые гарантии, Законодательная палата, этика депутата, парламентское право.

SOCIO-LEGAL GUARANTEES OF A DEPUTY: THE LEVEL ESTABLISHED BY LAW AND THE LEVEL ENSURED IN PRACTICE

Gayratov Salimboy Hamdam ugli
Leading Research Fellow of the Parliamentary Research Institute under the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan
E-mail: salimboygayratov03@gmail.com

LAW, POLICY AND SOCIETY ПРАВО, ПОЛИТИКА И ОБЩЕСТВО - HUQUQ, SIYOSAT VA JAMIYAT
ILMIY-TAHLILIY JURNAL
Issue - 9(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

Abstract. The article analyses the socio-legal guarantees of a deputy of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis in terms of how they are set out in law and how they are secured in practice. The guarantees are divided into four groups: political-legal, labour, socio-economic and organisational-material. National legislation is compared with the German experience and with the standards of the Venice Commission, the European Court of Human Rights and the Inter-Parliamentary Union. The analysis shows that immunity and labour guarantees are regulated in detail, whereas the remuneration of deputies, the funding of deputy assistants, monitoring of replies to deputy inquiries and the criteria for lifting immunity are regulated insufficiently. The article puts forward proposals to close these gaps.

Keywords: deputy status, socio-legal guarantees, immunity, deputy inquiry, deputy assistant, labour guarantees, Legislative Chamber, deputy ethics, parliamentary law.

KIRISH. Deputat o‘z vazifasini erkin va samarali bajara olishi uchun unga huquqiy, ijtimoiy va tashkiliy kafolatlar zarur. Bu kafolatlar deputatning shaxsiy imtiyozi emas, parlamentning mustaqil ishlashini ta‘minlovchi vositadir. Konstitutsiyaning 2023-yilgi yangi tahririda deputat va senator maqomining asosiy kafolatlari 104-moddada mustahkamlangan: ularning vazifasini bajarish bilan bog‘liq xarajatlari qonunda belgilangan tartibda qoplanadi, doimiy asosda ishlaydigan deputat va senator ilmiy, ijodiy va pedagogik faoliyatdan tashqari boshqa haq to‘lanadigan ish bilan shug‘ullana olmaydi, ularni tegishli palataning roziligisiz jinoiy javobgarlikka tortish, ushlab turish, hibsga olish yoki sud tartibida ma‘muriy jazo qo‘llash mumkin emas [1].

LAW, POLICY AND SOCIETY ПРАВО, ПОЛИТИКА И ОБЩЕСТВО - HUQUQ, SIYOSAT VA JAMIYAT
ILMIY-TAHLILIY JURNAL
Issue - 9(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

Kafolatlarning batafsil tizimi 2004-yil 2-dekabrdagi 704-II-son “O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi deputatining va Senati a‘zosining maqomi to‘g‘risida”gi Qonunda (keyingi o‘rinlarda Qonun deb yuritiladi) belgilangan [2]. So‘nggi yillarda Qonun sezilarli o‘zgardi: 2021-yilda deputat yordamchisi instituti kiritildi [3], 2024-yilda esa vakolatni muddatidan oldin tugatishning yangi asoslari va odob-axloq qoidalari buzilganda qo‘llaniladigan choralar belgilandi [4]. 2025-yil 21-yanvarda Qonunchilik palatasi Odob-axloq komissiyasini tuzdi va deputat odobi kodeksini tasdiqladi [5]. Demak, qonunchilik deputatdan yuqori mas‘uliyat talab qilish tomon rivojlanmoqda. Bunday sharoitda deputat kafolatlari ham mas‘uliyat darajasiga mos bo‘lishi, ya‘ni qonunda aniq belgilanib, amalda ta‘minlanishi zarur.

Biroq kafolatning qonunda yozilishi uning amalda ta‘minlanishini o‘z-o‘zidan kafolatlamaydi. Masalan, 2019-yilda idora rahbarlarining nomiga 242 ta deputat so‘rovi yuborilgan, ammo ularning 175 tasiga o‘rinbosarlar, 13 tasiga quyi tashkilot rahbarlari, 2 tasiga esa boshqa idora mansabdor shaxslari javob bergan [6]. Demak, axborot olish kabi muhim kafolat ham amalda to‘liq ishlamasligi mumkin.

Maqolaning maqsadi deputatning ijtimoiy-huquqiy kafolatlari qonunda qay darajada belgilanganini va amalda qay darajada ta‘minlanayotganini baholash hamda ularni takomillashtirish bo‘yicha takliflar ishlab chiqishdan iborat.

ASOSIY QISM (MUHOKAMA VA NATIJA). Adabiyotlar tahlili. Milliy doktrinada deputat maqomi ko‘proq mandatning tabiati, daxlsizlik va vakolatni tugatish asoslari nuqtayi nazaridan o‘rganilgan. Z.Israilova deputat mandatini xalq suverenitetining huquqiy ifodasi sifatida tahlil qilib, O‘zbekistonda erkin mandat bilan javobgarlik mexanizmlarini birlashtirgan aralash model

shakllanganini ta‘kidlagan [7]. Uning boshqa tadqiqotida vakolatni muddatidan oldin tugatish siyosiy jazo emas, konstitutsiyaviy javobgarlik vositasi sifatida baholanib, bunday choralar huquqiy aniqlik va sud nazorati bilan ta‘minlanishi lozimligi qayd etilgan [8]. M.Ruzmetov va M.Adamov daxlsizlikni faqat deputat vazifasini bajarish davri bilan cheklashni, daromad va mol-mulk to‘g‘risidagi deklaratsiyani joriy etishni hamda parlament faoliyatiga oid qonunlarni yagona “Parlament kodeksi”ga jamlashni taklif qilgan [9]. Shu bilan birga, bizga ma‘lum ishlarda ijtimoiy-iqtisodiy va tashkiliy kafolatlarning (haq to‘lash, yordamchi, axborot ta‘minoti) qonunda belgilanishi hamda amalda ta‘minlanishi yetarlicha o‘rganilmagan. Mazkur maqola shu bo‘shliqni to‘ldirishga qaratilgan.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqotda normativ-huquqiy hujjatlar tahlili, qiyosiy-huquqiy usul va ochiq manbalardagi amaliyot ma‘lumotlari qo‘llanildi. Maqolada “deputat kafolatlari” deganda deputatning vakolatini erkin va to‘liq amalga oshirishini ta‘minlaydigan huquqiy, mehnat, ijtimoiy-iqtisodiy va tashkiliy vositalar majmui tushuniladi. Tahlil asosan Qonunchilik palatasi deputatlariga qaratilgan.

Natijalar. Konstitutsiya va Qonun normalarini tahlil qilish deputat kafolatlarini to‘rt guruhga ajratish imkonini beradi:

1) siyosiy-huquqiy kafolatlar: ovoz berish va fikr bildirish uchun javobgarlikdan ozodlik, daxlsizlik, deputat so‘rovi yuborish huquqi, mansabdor shaxslar tomonidan darhol qabul qilinish, sha‘ni va qadr-qimmatini himoya qilish (Qonunning 7, 10 va 12–15-moddalari);

2) mehnat kafolatlari: vakolat tugagach avvalgi yoki teng qiymatli ish joyiga qaytish, o‘ttiz olti ish kunidan iborat haq to‘lanadigan yillik ta‘til, vakolat

LAW, POLICY AND SOCIETY ПРАВО, ПОЛИТИКА И ОБЩЕСТВО - HUQUQ, SIYOSAT VA JAMIYAT
ILMIY-TAHLILIY JURNAL
Issue - 9(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

muddatini ish stajiga qo‘shish, harbiy yig‘inlardan ozod qilish (16 va 17-moddalar);

3) ijtimoiy-iqtisodiy kafolatlar: vazifani bajarish xarajatlari uchun har oy bazaviy hisoblash miqdorining besh baravari miqdorida soliqdan ozod mablag‘ to‘lanishi, Toshkent shahrida xizmat turar joyi berilishi, ayrim transport turlarida bepul yurish (18, 20 va 21-moddalar);

4) tashkiliy-moddiy kafolatlar: axborot va ekspert ta‘minoti, xizmat xonasi, saylov okrugidagi ishni tashkil etishga ko‘maklashish, deputat yordamchisi (9^1–9^4, 18 va 19-moddalar) [2].

Qonunda belgilangan darajani baholaganda, avvalo, daxlsizlik va mehnat kafolatlari batafsil tartibga solinganini qayd etish lozim. Qonunning 13-moddasiga ko‘ra, deputat vakolat muddatida palata roziligisiz jinoiy javobgarlikka tortilmaydi, ushlab turilmaydi va hibsga olinmaydi; uning uyi, xizmat xonasi, mol-mulki, transporti, yozishmalari va hujjatlari tintuv qilinishi mumkin emas. Ovoz berish va fikr bildirish yoki vakolatni amalga oshirish bilan bog‘liq boshqa harakatlar uchun javobgarlikdan ozodlik vakolat tugaganidan keyin ham saqlanadi, haqorat va tuhmat bundan mustasno. 14-moddaga ko‘ra, daxlsizlikdan mahrum qilish masalasini Bosh prokurorning taqdimnomasi asosida tegishli palata o‘n kun ichida hal qiladi. Mehnat kafolatlari ham aniq belgilangan: vakolat tugagach deputatga avvalgi ish joyi yoki teng qiymatli lavozim beriladi, tashkilot tugatilgan bo‘lsa, roziligi bilan boshqa ish taklif etiladi, palata tarqatib yuborilganda esa ish topilgunga qadar o‘rtacha oylik ish haqi to‘lanadi [2].

Muhokama. Daxlsizlik kafolatini xalqaro standartlar bilan solishtirish uning kuchli va aniqlashtirishni talab qiladigan jihatlarini ko‘rsatadi. Venetsiya komissiyasining 2014-yilgi hisobotida parlament immuniteti deputatning shaxsiy

LAW, POLICY AND SOCIETY ПРАВО, ПОЛИТИКА И ОБЩЕСТВО - HUQUQ, SIYOSAT VA JAMIYAT
ILMIY-TAHLILIY JURNAL
Issue - 9(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

imtiyozi emas, parlamentni himoya qiluvchi institutsional vosita sifatida baholangan. Hisobotga ko‘ra, ovoz berish va fikr bildirish uchun javobgarlikdan ozodlik vakolat bilan bog‘liq bayonotlarga nisbatan qo‘llanishi va vakolat tugagach ham saqlanishi lozim; daxlsizlik esa cheklangan va vaqtinchalik bo‘lishi, uni olib tashlash tartibi aniq va xolis mezonlarga tayanishi kerak [10]. Germaniya Asosiy qonunining 46-moddasi ham shunga yaqin: deputat ovoz berishi yoki fikr bildirgani uchun hech qachon javobgarlikka tortilmaydi (tuhmatli haqorat bundan mustasno), jinoiy javobgarlikka tortish uchun esa Bundestag roziligi talab etiladi [11]. Yevropa inson huquqlari sudi parlament immunitetini parlamentda so‘z erkinligini himoya qilish va hokimiyatlar bo‘linishini saqlash kabi qonuniy maqsadlarga xizmat qiladi deb hisoblaydi, biroq uning ko‘lami mutanosib bo‘lishi lozimligini ta‘kidlaydi [12; 13]. Kart Turkiyaga qarshi ishida Katta palata immunitetni vaqtinchalik, nisbiy (olib tashlanishi mumkin) va faqat jinoyat ishlariga tegishli bo‘lgani uchun haddan tashqari keng deb topmagan [13].

Qonunning 14-moddasi qaror qabul qiluvchi organ va muddatni aniq belgilaydi, ammo bizning tahlilimizga ko‘ra, palata qaror chiqarishda tayanadigan mezonlar, masalan, ta‘qib siyosiy maqsadda boshlanganligi haqidagi asosli shubha mavjudligi matnda ko‘rsatilmagan. Venetsiya komissiyasi esa bunday mezonlar yetarlicha aniq bo‘lishini tavsiya etadi [10]. Shuningdek, palata rozilik bermagan holatda ish yuritishning keyingi taqdiri, xususan, vakolat tugagach ta‘qib qilish imkoniyati saqlanishi masalasi Qonunda aniq yoritilishi maqsadga muvofiq, chunki Venetsiya komissiyasi daxlsizlikning vaqtinchalik to‘siq bo‘lishini tavsiya qiladi [10]. Shu yo‘nalishda M.Ruzmetov va M.Adamov daxlsizlik ko‘lamini cheklash zarurligini ilgari surgan [9].

LAW, POLICY AND SOCIETY ПРАВО, ПОЛИТИКА И ОБЩЕСТВО - HUQUQ, SIYOSAT VA JAMIYAT
ILMIY-TAHLILIY JURNAL
Issue - 9(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

Shu bilan birga, tahlil kafolatlarning ijtimoiy-iqtisodiy va tashkiliy qismida bir qator muammolar borligini ko‘rsatmoqda.

Birinchidan, deputat mehnatiga haq to‘lash tartibi qonunda yetarlicha ochiq belgilanmagan [14]. Qonunda ish haqining miqdori va tarkibi alohida moddada ko‘rsatilmagan, faqat vazifani bajarish xarajatlari uchun soliqdan ozod oylik mablag‘ nazarda tutilgan (18-modda) [2]. Germaniyada esa deputat “mustaqilligini ta‘minlovchi munosib haq” olish huquqiga ega, bu huquq Asosiy qonunning 48-moddasi 3-qismida mustahkamlangan [11]. Federal Konstitutsiyaviy sud 1975-yilgi qarorida parlament o‘z haqini o‘zi belgilagani uchun jarayon fuqaro uchun tushunarli bo‘lishi va natija ochiq tarzda qabul qilinishi kerakligini ta‘kidlagan [15]. Bundestagning rasmiy saytida deputatning oylik haqi 2025-yil 1-iyuldan 11 833,47 yevro, soliqdan ozod xarajatlar uchun oylik mablag‘ esa 5 467,27 yevro ekani e‘lon qilingan [16].

Ikkinchidan, deputat yordamchisi institutining imkoniyatlari cheklangan. Qonunning 9^4-moddasiga ko‘ra, yordamchi deputat bilan uni nomzod qilib ko‘rsatgan siyosiy partiya o‘rtasidagi aloqani saqlashga va saylov okrugidagi ishni tashkil etishga ko‘maklashadi; unga mehnat shartnomasi deputat vakolati muddatiga tuziladi, mehnatiga haq partiya mablag‘laridan to‘lanadi, ish joyi sifatida partiyaning hududiy bo‘linmasida xona beriladi [2; 3]. Bunday tuzilma yordamchini asosan siyosiy-tashkiliy yordamchi sifatida belgilaydi; qonun loyihalari ustida ishlash, tahlil tayyorlash va nazorat tadbirlarida deputatga ko‘maklashuvchi kasbiy xodim sifatida ko‘zda tutilmagan. Moliyalashtirishning partiyaga bog‘liqligi partiyalar resurslari teng bo‘lmaganda deputatlarning imkoniyatlarida tafovut keltirib chiqarishi mumkin. Parlamentlararo ittifoq qo‘llanmasida a‘zolar uchun davlat xizmatidan alohida, partiyaviy bo‘lmagan

LAW, POLICY AND SOCIETY ПРАВО, ПОЛИТИКА И ОБЩЕСТВО - HUQUQ, SIYOSAT VA JAMIYAT
ILMIY-TAHLILIY JURNAL
Issue - 9(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

kasbiy xodimlar va xolis tadqiqot-axborot xizmatlarining mavjudligi demokratik parlament faoliyatining belgilari sifatida keltirilgan [17]. Germaniyada esa deputatning parlament ishida yordam beradigan xodimlarini yollash xarajatlari Bundestag ma‘muriyati tomonidan, tasdiqlovchi hujjatlar asosida va byudjetda belgilangan doirada qoplanadi [18]. Shuningdek, hozirgi kunda partiya ro‘yxati bo‘yicha saylangan deputatlarning yordamchisi ham mavjud emasligi dolzarb masaladir.

Uchinchidan, deputat so‘rovining amalda bajarilishi ustidan tizimli kuzatuv yo‘q. Qonunning 10-moddasiga ko‘ra, mansabdor shaxs deputat so‘roviga yozma javobni o‘n kun ichida berishi shart, javobni so‘rov yuborilgan mansabdor shaxsning o‘zi yoki uning vazifasini vaqtincha bajaruvchi shaxs imzolaydi [2]. 2020-yilda Qonunchilik palatasi qo‘mitasi raisi aynan shu talabni belgilovchi qonun loyihasi tayyorlanayotganini bildirgan edi [6]. Palata apparatining ma‘lumotiga ko‘ra, 2020-yil 9-dekabr holatida 285 ta so‘rov yuborilgan, biroq ayrim deputatlar so‘rovni ro‘yxatga olmay, bevosita yuborgani sababli real son bundan ko‘p bo‘lishi mumkin [19]. Deputatlarning o‘zi ham muddatida javob olinmayotganini aytgan: masalan, deputat R.Kusherbayevning so‘zlariga ko‘ra, 5–6 nafar deputat Bosh prokurorga yuborgan so‘rovga uch oydan keyin javob kelgan [20]. Biz bilgan ochiq manbalarda so‘nggi yillardagi so‘rovlar soni, javob muddatlari va sifati bo‘yicha tizimli statistika e‘lon qilinmaydi. Bu esa kafolat amalda qanchalik ishlayotganini baholashni qiyinlashtiradi.

To‘rtinchidan, deputatning vakolat tugagandan keyingi ijtimoiy ta‘minoti Qonunda alohida tartibga solinmagan. 16-moddadagi kafolatlar ish bilan ta‘minlash va ish stajini hisoblash bilan cheklanadi; tibbiy xizmat, sug‘urta yoki vakolat tugagach nafaqa kabi masalalar bo‘yicha alohida modda mavjud emas

LAW, POLICY AND SOCIETY ПРАВО, ПОЛИТИКА И ОБЩЕСТВО - HUQUQ, SIYOSAT VA JAMIYAT
ILMIY-TAHLILIY JURNAL
Issue - 9(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

[2]. Agar bu masalalar boshqa hujjatlar bilan tartibga solingan bo‘lsa, ularni Qonunga havola orqali bog‘lash yoki ochiq e‘lon qilish maqsadga muvofiq.

Beshinchidan, kafolatlar bilan mas‘uliyat o‘rtasidagi nisbat o‘zgarmoqda. 2024-yilgi o‘zgartirishlarga ko‘ra, bir kalendar yilda 30 va undan ortiq ish kuni uzrli sababsiz majlislarda qatnashmaslik, ogohlantirishdan keyin ham ruxsat etilmagan haq to‘lanadigan ish bilan shug‘ullanish, xorijiy davlatning doimiy yashash guvohnomasini olish yoki partiya ro‘yxati bo‘yicha saylangan deputatning partiyadan chiqishi vakolatni muddatidan oldin tugatish asosiga aylandi [4]. Shuningdek, uzrli sababsiz majlisga kelmagan har bir holat uchun bir kunlik ish haqi ushlab qolinadi, odob-axloq qoidalari buzilganda esa ogohlantirish, uzr so‘rashni talab qilish, buzilish faktini palata majlisida o‘qib eshittirish, ish haqidan ushlab qolish va vakolatni tugatish choralari qo‘llanishi mumkin [4]. Odob-axloq komissiyasining nizomiga ko‘ra, komissiya ogohlantirish berishi, uzr so‘rashni talab qilishi, ish haqidan ushlab qolish yoki vakolatni muddatidan oldin tugatishni taklif qilishi mumkin; uning qarorlari ustidan palataga shikoyat qilinadi [5]. Bunday choralar deputatning mehnat haqi va mandatiga to‘g‘ridan-to‘g‘ri ta‘sir qilgani uchun ularni qo‘llash tartibida deputatning o‘z fikrini bildirish huquqi, qarorning asoslanganligi va mustaqil (sud) tekshiruvi imkoniyati ham kafolat sifatida aniq belgilanishi maqsadga muvofiq. Z.Israilova ham vakolatni tugatish tartibida sud nazorati kuchaytirilishi zarurligini ta‘kidlaydi [8]. Partiyadan chiqish asosi esa partiya ro‘yxati bo‘yicha saylangan deputat mandatining partiya bilan bog‘liqligini kuchaytiradi; uning erkin mandat tamoyili bilan nisbati alohida tadqiqot talab qiladi [7].

Qiyosiy tahlil shuni ko‘rsatadiki, Germaniyada ijtimoiy-iqtisodiy kafolatlar (haq, xarajatlar, xodimlar, transport) Asosiy qonun va maxsus qonun darajasida

ochiq belgilangan hamda ularning o‘zgartirilishi jamoatchilik nazorati ostida amalga oshiriladi [11; 15]. O‘zbekistonda esa daxlsizlik va mehnat kafolatlari batafsil tartibga solingan bo‘lsa-da, haq to‘lash, yordamchi va so‘rovga javobni kuzatish masalalarida aniqlik yetishmaydi. Shu bois, fikrimizcha, muammo kafolatlarning mavjudligida emas, ularning ochiqligi, moliyaviy ta‘minoti va ijrosini kuzatish mexanizmida.

XULOSA. Birinchidan, deputat kafolatlari Konstitutsiya va Qonunda keng qamrovli belgilangan: siyosiy-huquqiy (daxlsizlik, so‘rov) va mehnat kafolatlari batafsil, ijtimoiy-iqtisodiy va tashkiliy kafolatlar esa nisbatan umumiy tartibga solingan. Kafolatlarning qonunda belgilanish darajasi yuqori, ammo amalda ta‘minlanish darajasini baholash imkoni cheklangan, chunki so‘rovlar, haq to‘lash va xarajatlarni qoplash bo‘yicha tizimli ochiq ma‘lumotlar e‘lon qilinmaydi.

Ikkinchidan, daxlsizlikdan mahrum qilish tartibini xalqaro standartlarga yaqinlashtirish zarur. Qonunning 14-moddasiga palata qaror qabul qilishda tayanadigan mezonlarni (jumladan, ta‘qibning siyosiy maqsadda boshlanganligi haqidagi asosli shubhani) kiritish hamda rozilik berilmagan taqdirda ta‘qib qilish imkoniyati vakolat tugagach saqlanishi yoki saqlanmasligini aniq belgilash maqsadga muvofiq.

Uchinchidan, Qonunga deputat mehnatiga haq to‘lash va xarajatlarni qoplash tamoyillarini belgilovchi alohida modda kiritish, haq to‘lash tarkibi va miqdorini har yili ochiq e‘lon qilish tavsiya etiladi.

To‘rtinchidan, deputat yordamchisi institutini kengaytirib, partiya mablag‘laridan tashqari davlat byudjeti hisobidan moliyalashtiriladigan, qonunchilik va tahlil ishlarida ko‘maklashuvchi kasbiy yordamchi lavozimlarini cheklangan miqdorda va hisobdorlik bilan joriy etish maqbul.

LAW, POLICY AND SOCIETY ПРАВО, ПОЛИТИКА И ОБЩЕСТВО - HUQUQ, SIYOSAT VA JAMIYAT
ILMIY-TAHLILIY JURNAL
Issue - 9(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

Beshinchidan, deputat so‘rovlari reestrini yuritish (so‘rovlar soni, yuborilgan va javob olingan sanalar, javob bergan mansabdor shaxs) va yillik umumlashtirilgan ma‘lumotni e‘lon qilish kerak; davlat sirini o‘z ichiga olgan so‘rovlar bundan mustasno [20].

Oltinchidan, vakolatni muddatidan oldin tugatish va odob-axloq choralarini qo‘llash tartibida deputatning eshitilish huquqi, qarorning asoslanishi va sudga shikoyat qilish imkoniyati belgilanishi lozim. Shu bilan deputatga nisbatan qo‘llanadigan mas‘uliyat choralari ham kafolatlar tizimining bir qismiga aylanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi (2023-yil 30-aprelda umumxalq referendumida qabul qilingan yangi tahrir). URL: https://lex.uz/docs/6445145

2. O‘zbekiston Respublikasining 2004-yil 2-dekabrdagi 704-II-son “O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi deputatining va Senati a‘zosining maqomi to‘g‘risida”gi Qonuni. URL: https://lex.uz/docs/-436914

3. O‘zbekiston Respublikasining 2021-yil 14-oktabrdagi O‘RQ-722-son “O‘zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o‘zgartish va qo‘shimchalar kiritish to‘g‘risida”gi Qonuni.

4. O‘zbekiston Respublikasining 2024-yil 2-iyuldagi O‘RQ-934-son “O‘zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga qo‘shimcha va o‘zgartirishlar kiritish to‘g‘risida”gi Qonuni. URL: https://lex.uz/docs/6994015

5. O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasining 2025-yil 21-yanvardagi 353-V-son “O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasining Odob-axloq komissiyasini tuzish to‘g‘risida”gi qarori. URL: https://lex.uz/docs/-7406986

6. 2019-yilda turli idoralarning rahbarlariga yuborilgan 175 ta deputatlik so‘roviga ularning o‘rinbosarlari javob qaytargani aytildi // Kun.uz. 2020-yil 24-iyun. URL: https://kun.uz/news/2020/06/24/2019-yilda-turli-idoralarning-rahbarlariga-yuborilgan-175-ta-deputatlik-soroviga-ularning-orinbosarlari-javob-qaytarishgani-aytildi

7. Israilova, Z. The Parliamentary Mandate: Its Constitutional and Legal Nature and Doctrinal Approaches to Its Essence. Society and Innovations. 2025; 6(5):161–171. DOI: 10.47689/2181-1415-vol6-iss5-pp161-171

8. Israilova, Z. The Institution of Early Termination of Deputy Mandates in the Public Authority System of the Republic of Uzbekistan. Society and Innovations. 2025; 6(Special Issue 10):174–181. DOI: 10.47689/2181-1415-vol6-iss10/S-pp174-181

9. Ruzmetov, M., Adamov, M. Organizational and legal bases of activity of the deputy of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan. Society and Innovations. 2023; 4(Special Issue 11):259–263. DOI: 10.47689/2181-1415-vol4-iss11/S-pp259-263

10. Venice Commission. Report on the Scope and Lifting of Parliamentary Immunities. CDL-AD(2014)011. Strasbourg, 14.05.2014. URL: https://www.coe.int/en/web/venice-commission/-/CDL-AD(2014)011-e

11. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland vom 23. Mai 1949 (Art. 38, 46, 48). URL: https://www.gesetze-im-internet.de/gg/

12. European Court of Human Rights. A. v. the United Kingdom, no. 35373/97, 17.12.2002.

13. European Court of Human Rights. Kart v. Turkey [GC], no. 8917/05, 03.12.2009.

14. Ahrorov, D. 5 mln so‘mdan 22 mln so‘mgacha: o‘zbekistonlik deputatlar qancha oylik oladi? // Kun.uz. 2023-yil 24-iyul. URL: https://kun.uz/news/2023/07/24/5-mln-somdan-22-mln-somgacha-ozbekistonlik-deputatlar-qancha-oylik-oladi

15. BVerfG, Urteil vom 5. November 1975, 2 BvR 193/74 (Diätenurteil). BVerfGE. Bd. 40. S. 296–352.

16. Deutscher Bundestag. Abgeordnetenentschädigung. URL: https://www.bundestag.de/abgeordnete/mdb_diaeten/mdb_diaeten-214848 (murojaat sanasi: 12.10.2026)

17. Beetham, D. Parliament and Democracy in the Twenty-First Century: A Guide to Good Practice. Geneva: IPU, 2006.

18. Gesetz über die Rechtsverhältnisse der Mitglieder des Deutschen Bundestages (Abgeordnetengesetz – AbgG), § 12. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/abgg/__12.html

19. Absattarov, F. Pisand qilinmayotgan deputatlik so‘rovlari: buning uchun kim javob beradi? // Kun.uz. 2020-yil 22-dekabr. URL: https://kun.uz/news/2020/12/22/pisand-qilinmayotgan-deputatlik-sorovlari-buning-uchun-kim-javob-beradi

20. “Qonun qabul qilganimiz bilan ko‘ryapmiz, bu amalda ishlamayapti-ku”. Kusherbayev deputatlik so‘rovi javobsiz qolsa, mansabdorga jinoiy javobgarlik belgilash taklifini bildirdi // Kun.uz. 2020-yil 14-noyabr. URL: https://kun.uz/news/2020/11/14/qonun-qabul-qilganimiz-bilan-koryapmiz-bu-amalda-ishlamayapti-ku-k